BARQAROR RIVOJLANISH MAQSADLARI KONTEKSTIDA HUDUDIY TABAQALASHTIRILGAN KAMBAG‘ALLIKNI QISQARTIRISH SIYOSATI

Negmatillayeva Zarina Baxodirovna

Buxoro davlat texnika universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Buxoro sh., O‘zbekiston

E-mail: n.b.zarina@gmail.com

ORCID: https://orcid.org/0009-0005-6948-8029

Annotatsiya. Maqolada Barqaror rivojlanish maqsadlarining birinchisi (BRM-1) va «hech kimni ortda qoldirmaslik» tamoyili nuqtai nazaridan mintaqa ichidagi tengsizlik muammosi Buxoro viloyati misolida tadqiq etiladi. 2025 yilda viloyat bo‘yicha kambag‘allik darajasi 5,7 foizga tushgan bo‘lsa-da, tumanlar kesimida u 2,9 foizdan (Buxoro shahri) 10,4 foizgacha (Shofirkont tumani), ya’ni 3,6 baravar farq qiladi. 13 ta ma’muriy-hududiy birlik ma’lumotlari asosidagi regression tahlil o‘rtacha ish haqi kambag‘allikning asosiy omili ekanini ko‘rsatdi ($R^2 = 0,862$): ish haqi 100 ming so‘mga oshganda kambag‘allik 0,29 foiz punktga kamayadi, elastiklik –2,0 ga teng. «Temir daftar» qamrovi kambag‘allik bilan kuchli korrelyatsiyaga ega ($r = +0,869$), biroq ish haqi nazorat qilinganda uning mustaqil ta’siri ahamiyatsiz, ya’ni u natija emas, manzillilik indikatori hisoblanadi. Shu asosda tumanlar kambag‘allik va ish haqi darajasiga ko‘ra to‘rt tipologik guruhga ajratildi va har bir guruh uchun farqlangan siyosat taklif etildi: yuqori qo‘shilgan qiymatli va kreativ tarmoqlar, hunarmandchilik va turizm, kasb-hunar va mikrokredit, periferik hududlar uchun klaster yondashuvi hamda hududiy brending. Bunday tabaqalashtirish yagona andozadagi dasturlarga nisbatan resurslardan samaraliroq foydalanish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: *Barqaror rivojlanish maqsadlari, hududiy tengsizlik, kambag‘allik, regression tahlil, hududiy tipologiya, kreativ iqtisodiyot, Buxoro viloyati.*

ДИФФЕРЕНЦИРОВАННАЯ ПО ТЕРРИТОРИЯМ ПОЛИТИКА СОКРАЩЕНИЯ БЕДНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье с позиций первой Цели устойчивого развития (ЦУР-1) и принципа «никого не оставить позади» исследуется проблема внутрирегионального неравенства на примере Бухарской области. Хотя в 2025 г. уровень бедности по области снизился до 5,7 %, в разрезе районов он варьирует от 2,9 % (г. Бухара) до 10,4 % (Шафирканский район), т. е. в 3,6 раза. Регрессионный анализ по данным 13 административно-территориальных единиц показал, что основным фактором бедности является средняя заработная плата ($R^2 = 0,862$): рост заработной платы на 100 тыс. сумов связан со снижением бедности на 0,29 п.п., эластичность равна –2,0. Охват «Железной тетрадью» сильно коррелирует с бедностью ($r = +0,869$), однако при контроле заработной платы его самостоятельное влияние незначимо, т. е. он является индикатором адресности, а не результата. На этой основе районы разделены на четыре типологические группы по уровню бедности и заработной платы, и для каждой группы предложена дифференцированная политика: отрасли с высокой добавленной стоимостью и креативные индустрии, ремёсла и туризм, профессиональное обучение и микрокредитование, кластерный подход и территориальный брендинг для периферийных районов. Такая дифференциация позволяет использовать ресурсы эффективнее, чем унифицированные программы.

Ключевые слова: *Цели устойчивого развития, территориальное неравенство, бедность, регрессионный анализ, территориальная типология, креативная экономика, Бухарская область.*

TERRITORIALLY DIFFERENTIATED POVERTY REDUCTION POLICY IN THE CONTEXT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Abstract. Drawing on the first Sustainable Development Goal (SDG 1) and the principle of «leaving no one behind», the paper examines intra-regional

inequality in Bukhara region. Although the regional poverty rate fell to 5.7% in 2025, it ranges across districts from 2.9% (Bukhara city) to 10.4% (Shofirkon district), a 3.6-fold difference. A regression analysis of the 13 administrative units shows that average wages are the main factor associated with poverty ($R^2 = 0.862$): a 100 thousand soum increase in wages is associated with a 0.29 p.p. reduction in poverty, and the elasticity equals –2.0. Coverage of the «Iron Notebook» registry is strongly correlated with poverty ($r = +0.869$), but its independent effect is insignificant once wages are controlled for, which means it serves as an indicator of targeting rather than of outcomes. On this basis, the districts were divided into four typological groups by poverty and wage levels, and a differentiated policy was proposed for each group: high value-added and creative industries; crafts and tourism; vocational training and microcredit; and a cluster approach combined with territorial branding for peripheral districts. Such differentiation allows resources to be used more efficiently than uniform programmes.

Keywords: *Sustainable Development Goals, territorial inequality, poverty, regression analysis, territorial typology, creative economy, Bukhara region.*

Kirish

BMTning 2030 yilgacha bo‘lgan Barqaror rivojlanish kun tartibi (United Nations, 2015) BRM-1 doirasida kambag‘allikni barcha shakllarda tugatishni va 1.2-vazifa bo‘yicha milliy ta’riflarga ko‘ra kambag‘al aholi ulushini kamida ikki baravar qisqartirishni belgilaydi. Kun tartibining markaziy tamoyili — «hech kimni ortda qoldirmaslik» — o‘rtacha ko‘rsatkichlar ortida yashiringan hududiy farqlarga e’tibor qaratishni talab etadi.

O‘zbekistonda hududlararo kambag‘allik tafovuti 2023 yildagi 6,6 foiz punktdan 2025 yilda 3,2 foiz punktgacha qisqardi. Buxoro viloyatida kambag‘allik 2023–2025 yillarda 11,8 foizdan 5,7 foizgacha kamaydi. Biroq viloyat ichida tafovut saqlanib qolmoqda: 2025 yilda Buxoro shahrida kambag‘allik 2,9 foiz, Shofirkont tumanida esa 10,4 foizni tashkil etdi. Kambag‘allik darajasi past bo‘lgan bosqichda «yagona andoza» asosidagi dasturlar samarasi kamayadi, shu bois tadqiqot maqsadi

— tumanlar kesimida kambag‘allik omillarini aniqlash va hududiy tabaqalashtirilgan siyosat tipologiyasini asoslashdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Hududga yo‘naltirilgan (place-based) siyosat konsepsiyasi F. Barca (2009) hisobotida asoslangan bo‘lib, unga ko‘ra hududlarning salohiyati va cheklovlari bir xil bo‘lmagani uchun universal choralar samarasiz bo‘ladi. OECD (2009) ham iqtisodiy o‘sishning muhim qismi rivojlangan markazlardan tashqaridagi hududlar hisobiga yuzaga kelishini ko‘rsatdi. A. Rodríguez-Pose (2018) «ahamiyatsiz deb hisoblangan joylar» uzoq vaqt e’tiborsiz qolganda ijtimoiy-siyosiy beqarorlik kuchayishini ta’kidlaydi. M. Todaro va S. Smith (2020) qishloq va periferik hududlarda kambag‘allikni qisqartirishda bandlik va mehnat unumdorligining hal qiluvchi rolini asoslaydi. UNCTAD (2022) kreativ iqtisodiyot — hunarmandchilik, madaniy meros va turizm — rivojlanayotgan mamlakatlarda ayollar va yoshlar uchun ish o‘rinlari yaratuvchi inklyuziv tarmoq ekanini qayd etadi. Milliy adabiyotda Buxoro viloyati misolida hududiy farqlarni omilli tahlil asosida tipologiyaga aylantirish masalasi yetarlicha ishlanmagan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot Buxoro viloyatining 13 ta ma’muriy-hududiy birligi (11 ta tuman va 2 ta shahar) bo‘yicha 2025 yil kesim ma’lumotlariga asoslanadi. Bog‘liq o‘zgaruvchi — kambag‘allik darajasi (Y, %); omillar — o‘rtacha oylik ish haqi (X_1, ming so‘m), bandlik koeffitsiyenti (X_2, %) va «Temir daftar» qamrovi (X_3, har 100 aholiga). Omillar o‘rtasidagi yuqori multikollinearlik sababli yakuniy model bitta omil bilan baholandi (eng kichik kvadratlar usuli, Python statsmodels), «Temir daftar» ta’siri qo‘shimcha model orqali tekshirildi. Natijalar tuman-yillik panel ma’lumotlari bo‘lmagani sababli sababiy ta’sir emas, statistik assotsiatsiya sifatida talqin qilinadi. Tipologiya kambag‘allik darajasi va o‘rtacha ish haqi bo‘yicha guruhlash usulida tuzildi.

Tahlil va natijalar

Korrelyatsion tahlil uchala omil kambag‘allik bilan kuchli bog‘liqligini ko‘rsatdi: o‘rtacha ish haqi bilan r = –0,928, bandlik bilan r = –0,902, «Temir daftar» qamrovi bilan r = +0,869. Yakuniy regression model quyidagi ko‘rinishga ega:

$Y = 18{,}8138 – 0{,}002945 \cdot X_1$; $R^2 = 0{,}862$ (tuzatilgan $R^2 = 0{,}849$); $F = 68{,}68$ ($p < 0{,}001$).

Ish haqi 100 ming so‘mga oshganda kambag‘allik o‘rtacha 0,29 foiz punktga kamayadi, elastiklik koeffitsiyenti E = –2,008, ya’ni bog‘liqlik elastik. Geteroskedastiklik aniqlanmadi (Breusch–Pagan testi, p = 0,300). Ish haqi nazorat qilinganda «Temir daftar» qamrovining mustaqil ta’siri statistik ahamiyatsiz (p = 0,727). Bu tizim kambag‘allikni kamaytiruvchi omil emas, balki uni aniqlovchi va resurslarni kambag‘al hududlarga yo‘naltiruvchi manzillilik indikatori ekanini ko‘rsatadi. Demak, hududiy tafovutni qisqartirishning asosiy yo‘li — ijtimoiy yordam hajmini oshirish emas, balki periferik tumanlarda mahsuldor va yuqori haq to‘lanadigan ish o‘rinlarini yaratishdir.

Olingan natijalar asosida tumanlar to‘rt tipologik guruhga ajratildi (1-jadval).

1-jadval. Buxoro viloyati tumanlarining hududiy tipologiyasi va ustuvor siyosat yo‘nalishlari (2025 yil)

Guruh	Tuman / shaharlar	Kambag‘allik, %	O‘rtacha ish haqi, ming so‘m	Ustuvor yo‘nalishlar
A — markaziy	Buxoro sh., Kogon sh.	2,9–3,9	5 177–5 663	Yuqori qo‘shilgan qiymatli xizmatlar, IT va kreativ industriyalar, eksport
B — o‘tish	Buxoro t., Romitan, G‘ijduvon	5,3–5,8	4 269–4 356	Hunarmandchilik va turizm, oilaviy va o‘rta biznes, malakali ish o‘rinlari
V — o‘rta	Vobkent, Kogon t., Peshku, Jondor, Qorovulbozor	6,1–7,0	3 987–4 209	Intensiv kasb-hunar ta’limi, mikrokredit, subsidiyalangan bandlik

Guruh	Tuman / shaharlar	Kambag‘allik, %	O‘rtacha ish haqi, ming so‘m	Ustuvor yo‘nalishlar
G — periferik	Qorako‘l, Olot, Shofirkont	7,3–10,4	3 472–3 886	Klaster yondashuvi, infratuzilma va raqamli ulanish, hududiy brending

Manba: Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Tipologiya ikki muhim qonuniyatni ochib beradi. Birinchidan, kambag‘allik va ish haqi guruhlar bo‘yicha deyarli monoton o‘zgaradi: G guruhida o‘rtacha ish haqi A guruhiga nisbatan 1,5 baravar past, kambag‘allik esa 2–3 baravar yuqori. Ikkinchidan, viloyat aholisining 18,9 foizi yashaydigan G guruhi tumanlar bo‘yicha kambag‘al aholining 26,3 foizini jamlaydi, shu sababli BRM-1.2 vazifasiga erishish aynan periferik tumanlarda hal bo‘ladi.

Har bir guruh uchun farqlangan choralar taklif etiladi. A guruhida resurslar inson kapitali va kreativ industriyalarga yo‘naltiriladi. B guruhida Buxoroning tarixiy-madaniy salohiyatidan foydalanish muhim: G‘ijduvon kulolchilik maktabi kabi hunarmandchilik an’analari turizm bilan birlashtirilsa, ayollar va yoshlar uchun uydan turib ishlash imkoniyatlari kengayadi (2025 yilda «Ayollar daftari»dagi ayollarga kasb o‘rgatish dasturlari kulolchilik va hunarmandchilikni ham qamrab olgan). V guruhida dasturlar samaradorligi eng yuqori bo‘lgan vositalar — subsidiyalangan ish o‘rinlari (samaradorlik 86,2 foiz) va xorijiy tajriba grantlari (89,1 foiz) ustuvor bo‘lishi lozim. G guruhi uchun 2025–2030 yillarga mo‘ljallangan «Periferik rivojlantirish dasturi» (taxminan 280–320 mlrd so‘m) taklif etiladi: Qorako‘lda qorako‘lchilik klasteri va «qorako‘l» brendini hududiy brend sifatida rivojlantirish, Olotda g‘allachilik-chorvachilik klasteri, yo‘l infratuzilmasi va qishloqlarda yuqori tezlikdagi internet. Davlat-xususiy sheriklik tajribasi (2025 yilda 562 mlrd so‘mlik loyihalar va 8 430 ta yangi ish o‘rni) bu yo‘nalishlarni moliyalashtirishda manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Xulosa va takliflar

Birinchidan, viloyat darajasidagi yuqori natijalar tumanlar o‘rtasidagi 3,6 baravarlik kambag‘allik tafovutini yashiradi; BRM-1 ning «hech kimni ortda qoldirmaslik» tamoyili hududiy kesimdagi monitoringni talab etadi. Ikkinchidan, kambag‘allik hududiy farqlarining asosiy omili o‘rtacha ish haqi bo‘lib ($R^2 = 0,862$, elastiklik –2,0), ijtimoiy yordam qamrovi mustaqil omil emas, manzillilik ko‘rsatkichidir. Uchinchidan, to‘rt guruhli hududiy tipologiya resurslarni har bir hudud salohiyatiga mos yo‘naltirish imkonini beradi.

Takliflar: viloyat kambag‘allikni qisqartirish dasturini tumanlar tipologiyasi asosida guruhlab tuzish; G guruhi tumanlari uchun alohida maqsadli ko‘rsatkichlar va moliyalashtirish manbalarini belgilash; kreativ iqtisodiyot (hunarmandchilik, madaniy turizm, hududiy brendlar) loyihalarini kambag‘allikni qisqartirish dasturlariga integratsiyalash; tuman-yillik panel ma’lumotlari bazasini shakllantirib, choralarning sababiy ta’sirini baholashni yo‘lga qo‘yish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Barca, F. (2009). An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. European Commission.
2. OECD. (2009). Regions matter: Economic recovery, innovation and sustainable growth. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264076525-en
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2024, 12 avgust). Buxoro viloyatida kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash, xizmat ko‘rsatish va turizmni rivojlantirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida (PQ-287-son Qaror). https://lex.uz
4. Rodríguez-Pose, A. (2018). The revenge of the places that don’t matter (and what to do about it). Cambridge Journal of Regions, Economy and Society, 11(1), 189–209. https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024

5. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2020). Economic development (13th ed.). Pearson.
6. UNCTAD. (2022). Creative economy outlook 2022. United Nations.
7. United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1).